

BAUDŽIAMOJO PROCESO PAŽEIDIMU PADARYTOS ŽALOS ATLYGINIMO TEISINIS REGULIAVIMAS IR VERTINIMO TEISMŲ PRAKTIKOJE PROBLEMATIKA¹

Marijus Šalčius², Mindaugas Bilius³
DOI: <http://dx.doi.org/10.7220/2029-4239.14.21>

SANTRAUKA

Straipsnyje analizuojant Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo priimtus sprendimus identifikuojamos pagrindinės žalos, atsiradusios dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokurorų, teisėjų ir teismo neteisėtų veiksmų, atlyginimo teisinio reguliavimo spragos ir siūlomi galimi jų sprendimo būdai.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI

Baudžiamojo proceso pažeidimas, neteisėti pareigūnų veiksmai, neteisėti teismo veiksmai, žala baudžiamajame procese, žalos atlyginimo teisinis reguliavimas.

ĮVADAS

Žiniasklaidos atstovai, teisės teoretikai ir praktikai nuolat diskutuoja apie baudžiamojo proceso teisės normų netobulumą, prieštaringumą, jų aiškinimo ir taikymo problemas, tačiau beveik niekas nekalba apie teisinius padarinius, kurių kyla netinkamai pritaikius baudžiamojo proceso įstatymą. Ikiteisminio tyrimo pareigūnai, atlikę ikiteisminį tyrimą, jį kontroliavę prokurorai ir teismai, nagrinėję baudžiamąją bylą, pasibaigus ikiteisminiam tyrimui ar

¹ Straipsnis buvo publikuotas recenzuojamame mokslinių straipsnių rinkinyje „Baudžiamoji justicija ir verslas“.

² Marijus Šalčius yra Kauno apygardos prokuratūros Viešojo intereso gynimo skyriaus prokuroras, Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakulteto lektorius.

³ Mindaugas Bilius yra Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakulteto lektorius, Socialinių mokslų (teisės) daktaras.

teismui baudžiamosios bylos nagrinėjimui paprastai nesusimąsto apie vykusiame baudžiamajame procese atliktų procesinių veiksmų bei priimtų sprendimų teisėtumą. Tokia praktika yra ydinga, nes procese dalyvaujantys asmenys turėtų būti suinteresuoti ne tik čia ir dabar kylančiomis problemomis, bet ir praeities veiksmų analize, kad ateityje būtų galima išvengti tokių pačių proceso klaidų. Atitinkamai aktualus retorinis klausimas, ar verta (ir kaip reikėtų) tobulinti teisinį reguliavimą, koks turėtų būti praktinis tam tikrų teisinių nuostatų taikymas, jei padaromo teisės pažeidimo nesiejame su jo padariniais? Teisės praktikų pasiteiravus⁴, kokių teisinių padarinių, jų nuomone, gali kilti, jeigu ikiteisminio tyrimo ar baudžiamosios bylos nagrinėjimo metu yra padaromas baudžiamojo proceso pažeidimas⁵, absoliuti dauguma respondentų nurodė „vienintelį galimą“ tokio pažeidimo padarinį – drausminės ar baudžiamosios atsakomybės taikymą subjektui, padariusiam pažeidimą.

Visgi toks baudžiamojo proceso pažeidimo teisinių padarinių suvokimas yra akivaizdžiai per siauras. Autorių nuomone, sisteminė procesinių ir kitų teisės aktų analizė leidžia skirti keturias baudžiamojo proceso teisės pažeidimo, kurį padarė baudžiamąjį procesą atliekantys subjektai, padarinių rūšis:

- 1) pažeidimą padariusio pareigūno drausminė ar baudžiamoji atsakomybė;
- 2) duomenų, surinktų pažeidžiant procesinę tvarką, nepripažinimas įrodymais;
- 3) padariniai, lemiantys pažeidimo pašalinimą iš vykstančio baudžiamojo proceso;
- 4) pareiga atlyginti žalą, atsiradusią dėl neteisėtų ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokurorų, teisėjų ir teismo veiksmų⁶.

Nekvestionuojant nė vieno iš minėtųjų baudžiamojo proceso pažeidimo teisinių padarinių reikšmingumo, manytina, kad viena iš sudėtingiausių ir platesnės analizės vertų padarinių rūšių yra žalos, atsiradusios dėl neteisėtų ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro, teisėjo ir teismo veiksmų, atlyginimas. Šio instituto gilesnės analizės būtinybę suponuoja ne tik tokios žalos atlyginimo sąlygų specifiškumas, nevienodas tų pačių baudžiamojo proceso veiksmų teisėtumo vertinimas baudžiamajame ir civiliniame procesuose, bet ir augantis teismų sprendimų, kuriais patenkinami buvusių įtariamųjų ar kaltinamųjų reikalavimai atlyginti žalą, kurią jie patyrė dėl procesinių pažeidimų, padarytų ikiteisminio tyrimo ar teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo metu, skaičius⁷. Besiformuojančios tam tikros teismų praktikos tendencijos ir

4 Remiamasi 2013 m. ir 2014 m. Mykolo Romerio universiteto ir Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos įgyvendinto projekto „Policijos departamento prie LR vidaus reikalų ministerijos ir pavaldžių policijos įstaigų tyrėjų perkvalifikavimo modulių rengimo ir įgyvendinimo bei kvalifikacijos tobulinimo projektas (Nr. vp1-2.2-šmm-04-v-06-015)“, kuriame dalyvavo per 300 ikiteisminio tyrimo pareigūnų, metu policijos įstaigų tyrėjų išsakytomis mintimis.

5 Teisės doktrinoje baudžiamojo proceso teisės pažeidimas suprantamas kaip baudžiamojo proceso subjekto naudojimas baudžiamojo proceso teisės normomis, sąmoningai atsisakant atlikti nustatytas pareigas, nors tai remiantis teise laikoma būtina asmens naudojimosi subjektinėmis teisėmis legalumo sąlyga (RIMŠELIS, E. Baudžiamojo proceso teisės pažeidimas: samprata ir sudėtis. Jurisprudencija, 2006, Nr. 6(84), p. 83). Straipsnyje baudžiamojo proceso pažeidimo sąvoka bus vartojama siauresne nei minėtoji prasme, ją siejant tik su ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar teismo, o ne su visų baudžiamojo proceso subjektų atliekamais veiksmais ir priimamais sprendimais.

6 ŠALČIUS, M. Baudžiamojo proceso pažeidimo teisinių pasekmių kai kurie probleminiai aspektai. Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka: mokslinių straipsnių rinkinys, 2015, t. 13, p. 257.

7 Remiantis Lietuvos teismų informacinės sistemos LITEKO duomenimis, 2014 m. teismai išnagrinėjo 85 bylas dėl žalos, atsiradusios dėl neteisėtų ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokurorų ir teismo (teisėjų) veiksmų atlyginimo, o 2011 m. teismuose buvo išnagrinėta vos 41 tokios kategorijos byla [interaktyvus, žiūrėta 2015-11-22], <<http://liteko.teismai.lt/viesaspresdimupaijeska/detalipaijeska.aspx?>

ikiteisminio tyrimo stadijoje padaromų procesinių pažeidimų pasikartojimai leidžia straipsnio autoriams daryti prielaidą, kad ateityje ieškinių, kuriais siekiama žalos, atsiradusios dėl baudžiamojo proceso pažeidimo, atlyginimo skaičius tik didės. Pavyzdžiui, vien 2014 m. Lietuvos Aukščiausiam Teismui išnagrinėjus 15 baudžiamųjų bylų, kuriose asmenys buvo kaltinami tik dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 225, 226, 228 straipsniuose numatytų nusikalstamų veikų padarymo, ir palikus galioti išteisinamuosius arba panaikinus apkaltinamuosius nuosprendžius, 24 išteisintieji⁸ įgijo galimybę reikalauti žalos, atsiradusios dėl jų atžvilgiu atliktų baudžiamojo proceso veiksmų ar priimtų procesinių sprendimų, atlyginimo.

Nepaisant viešojoje erdvėje, instituciniuose ir tarpinstituciniuose teisėsaugos institucijų pasitarimuose bei baudžiamojo proceso atskirus aspektus reglamentuojančiuose teisės aktuose itin pabrėžiamo asmeninės pareigūnų atsakomybės už baudžiamojo proceso sėkmę principo, tenka pripažinti, kad pasibaigus ikiteisminiam tyrimui ar baudžiamosios bylos nagrinėjimui konkretūs pareigūnai paprastai atsiriboja nuo jau atliktų procesinių veiksmų teisinio vertinimo. Apie tokį vertinimą kalbama išties labai mažai ir dažniausiai aptariant tik civilinėse bylose dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro, teisėjo ir teismo neteisėtų veiksmų atsiradusios žalos atlyginimo klausimus.

Centrinėms teisėsaugos institucijoms (Lietuvos Respublikos generalinei prokuratūrai ir Policijos departamentui prie Vidaus reikalų ministerijos) yra priskirtos vienodos nusikalstamų veikų ikiteisminio tyrimo ir baudžiamojo proceso veiksmų kontrolės praktikos formavimo funkcijos. Tačiau ikiteisminį tyrimą atliekantys ar jį kontroliuojantys pareigūnai pripažįsta⁹, kad informacijos apie Lietuvos Respublikos pralaimėtas civilines bylas dėl žalos, atsiradusios dėl neteisėtų baudžiamojo proceso veiksmų, atlyginimo sklaida akivaizdžiai nepakankama. Paprastai specialiai tuo nesidomėdami pareigūnai, atlikę ikiteisminio tyrimo veiksmus, net nesužino apie tokio pobūdžio teisinius procesus ar teismų konstatuotus jų padarytus procesinius pažeidimus. Taip ne tik užkertamas kelias pareigūnams tobulinti kvalifikaciją, bet ir sudaromos prielaidos jau konstatuotiems pažeidimams pasikartoti atliekant kitus ikiteisminius tyrimus ar nagrinėjant baudžiamąsias bylas. Tokios padėties netinkamumą ir žalos, atsiradusios dėl neteisėtų ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokurorų, teisėjų ar teismo veiksmų, atlyginimo instituto platesnės analizės būtinybę rodo ir nuolat pasikartojantys tie patys buvusių įtariamųjų ar kaltinamųjų argumentai, kuriais grindžiami tokios žalos atlyginimo ieškiniai.

Ribotos apimties straipsnyje dėl baudžiamojo proceso pažeidimų atsiradusios žalos atlyginimo institutas bus analizuojamas tik teisinio reguliavimo lygmeniu. Pagrindinis straipsnio tikslas yra Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – Konstitucinis Teismas) bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijos kontekste identifikuoti pagrindines analizuojamo instituto teisinio reguliavimo spragas ir pasiūlyti galimų jo tobulinimo variantų.

Atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro, teisėjo ir teismo neteisėtų veiksmų, Lietuvos teisės moksle plačiau nebuvo nagrinėta. Įvairius baudžiamojo proceso pažeidimo sampratos, tokio pažeidimo metu gautų duomenų vertinimo

detali=2>.

8 Remiamasi Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros 2015 m. vasario 2 d. Išteisinamųjų nuosprendžių, 2014 m. priimtų nagrinėjant bylas dėl korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų (BK 225, 226, 228 straipsniai), pagrindų ir priežasčių apibendrinimu Nr. 17.9-439.

9 Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos ir pavaldžių policijos įstaigų tyrėjų perkvalifikavimo modulių rengimo ir įgyvendinimo bei kvalifikacijos tobulinimo projektas, *supra* note 1.

aspektus tyrinėjo E. Rimšelis¹⁰ ir A. Juozapavičius¹¹. Valstybės civilinės atsakomybės už viešojo administravimo subjektų veiklą raidos tendencijas, jos sampratą bei šios atsakomybės sąlygas daktaro disertacijose nagrinėjo U. Gailiūnienė¹² bei S. Selelionytė-Drukteinienė¹³. Žalos už baudžiamojo proceso metu padarytus pažeidimus atlyginimą monografijoje analizavo G. Goda¹⁴, tačiau šio autoriaus tyrimas daugiausia buvo skirtas žalos, atsiradusios dėl per ilgo baudžiamojo proceso, atlyginimo klausimams. Taigi dėl baudžiamojo proceso pažeidimo padarytos žalos atlyginimo teisinio reguliavimo ir jo vertinimo teismų praktikoje kompleksinės analizės iki šiol nebuvo. Užsienio autorių parašytų mokslinių darbų mūsų analizuojama tematika nepavyko aptikti, nagrinėjamai sričiai artimomis temomis yra rašę M. Pinard, J. Francis, C. Howard, S. Schafer.

1. BAUDŽIAMOJO PROCESO PAŽEIDIMU PADARYTOS ŽALOS ATLYGINIMO TEISINIO REGULIAVIMO VERTINIMAS KONSTITUCINIO TEISMO JURISPRUDENCIJOJE

„Baudžiamojo proceso paskirtis nusakyta BPK 1 straipsnyje. Baudžiamasis procesas pradedamas siekiant išaiškinti nusikalstamą veiką ir teisingai nubausti šią veiką padariusį asmenį. <...> Žalos atlyginimas BPK 1 straipsnyje neminimas, tačiau šiame straipsnyje įpareigojama ginti žmogaus teises bei laisves. Žalos atlyginimas yra viena iš šių teisių bei laisvių gynimo formų <...>.“¹⁵

Būtinumas atlyginti asmeniui padarytą materialinę ir moralinę žalą išplaukia iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija)¹⁶, *inter alia* jos 30 straipsnio 2 dalies, kurioje nurodoma, kad asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas. Aiškindamas šią Konstitucijos normą Konstitucinis Teismas ne kartą teigė, kad būtinumas atlyginti asmeniui padarytą materialinę ir moralinę žalą yra konstitucinis principas¹⁷. Bendrieji

10 RIMŠELIS, E. Esminiai baudžiamojo proceso teisės pažeidimai: samprata, vertinimas ir procesiniai padariniai. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.

11 JUOZAPAVIČIUS, A. Duomenų (įrodymų), gautų pažeidžiant teisę, neleistinumas Lietuvos baudžiamajame procese. Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas, 2012.

12 GAILIŪNIENĖ, U. Atsakomybė už viešojo administravimo subjektų asmenims padarytą žalą Lietuvoje. Daktaro disertacija. Vilnius, 2013.

13 SELELIONYTĖ-DRUKTEINIENĖ, S. Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos. Daktaro disertacija. Vilnius, 2008.

14 GODA, G. Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese: monografija. Vilnius, 2014.

15 GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUČONIS, P. Baudžiamojo proceso teisė. Vilnius, 2011, p. 133.

16 Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

17 Plačiau žr.: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. rugpjūčio 23 d. nutarimo Nr. 1004 „Dėl minimalaus darbo užmokesčio didinimo“ 3.1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 499 straipsnio 1 daliai ir Lietuvos Respublikos darbo apmokėjimo įstatymo 2 straipsniui“. Valstybės žinios, 1997, Nr. 7-130; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtai kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

konstituciniai žalos atlyginimo nukentėjusiam asmeniui pagrindai kyla *inter alia* iš konstitucinių teisingumo ir teisinės valstybės principų¹⁸.

Įtvirtinant konstitucinį žalos atlyginimo principą siekiama užtikrinti, kad asmenims, patyrusiems materialinę ar moralinę žalą, ji bus atlyginta. Pagal Konstituciją, įstatymų leidėjas turi pareigą išleisti įstatymą (įstatymus), nustatantį pareigą atlyginti asmeniui už jam padarytą materialinę ir moralinę žalą¹⁹. Įstatymai turi sudaryti visas reikiamas teises prielaidas už padarytą žalą atlyginti teisingai²⁰. Vykdydamas minėtą konstitucinę pareigą, įstatymų leidėjas normos, reglamentuojančias žalos, atsiradusios dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro, teisėjo ir teismo neteisėtų veiksmų, atlyginimą įtvirtino trijuose teisės aktuose: Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse²¹ (toliau – BPK), Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse²² (toliau – CK) bei Lietuvos Respublikos žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo ir atstovavimo valstybei įstatyme²³ (toliau – Žalos atlyginimo įstatymas). Paradoksalu tai, kad BPK, palyginti su kitais minėtais teisės aktais, šis institutas reglamentuotas siauriausiai, nors kaip tik dėl baudžiamojo proceso įstatymo normų pažeidimų ir susiklosto analizuojami žalos atlyginimo teisiniai santykiai.

BPK 44 straipsnio 4 dalis ir 46 straipsnio 1 dalis visame baudžiamojo proceso įstatyme yra vienintelės normos, kuriose užšimenama apie žalos atlyginimą kaip baudžiamojo proceso pažeidimo teisinį padarinį²⁴. BPK 44 straipsnio 4 dalis numato, kad kiekvienas asmuo, kuris buvo nepagrįstai sulaikytas ar suimtas, turi teisę į žalos atlyginimą įstatymų nustatyta tvarka²⁵. Tuo tarpu BPK 46 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad nutraukus baudžiamąjį procesą dėl to, kad

Valstybės žinios, 2006, Nr. 90-3529 ir kt.

18 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 3 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo (2004 m. kovo 5 d. redakcija) 11 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2010, Nr. 16-758; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 29 d. nutarimas „Dėl genocido žalą patyrusių asmenų teisės reikalauti ją atlyginti“. Valstybės žinios, 2010, Nr. 141-7217.

19 Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“. Valstybės žinios, 2004, Nr. 181-6708; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 3 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo (2004 m. kovo 5 d. redakcija) 11 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2010, Nr. 16-758.

20 Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 90-3529; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymo 51 straipsnio (2000 m. spalio 10 d. redakcija) 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2009, Nr. 36-1390; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo (1999 m. gegužės 18 d. redakcija) 67 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2011, Nr. 3-93.

21 Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341.

22 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

23 Lietuvos Respublikos žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo ir atstovavimo valstybei įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 127-4532.

24 ŠALČIUS, M. *supra* note 3, p. 253.

25 Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, *supra* note 18, 44 str. 4 d.

nenustatyta nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių, o asmuo buvo suimtas, taip pat priėmus išteisinamąjį nuosprendį, prokuroras ir teisėjas privalo išaiškinti asmeniui dėl neteisėto sulaikymo, suėmimo ar nuteisimo pažeistų teisių atkūrimo ir žalos atlyginimo tvarką²⁶.

Iš pirmo žvilgsnio panašu, kad įstatymų leidėjas įvykdė konstitucinę pareigą sukurti žalos, atsiradusios dėl baudžiamojo proceso pažeidimo, atlyginimo teisinį reguliavimą. Minėtosios BPK nuostatos aiškiai įvardija, koks subjektas, dėl kokių baudžiamojo proceso veiksmų ir kuriuo metu gali kreiptis dėl baudžiamajame procese patirtos žalos atlyginimo. Jeigu remtumės vien minėtųjų normų nuostatomis, galėtume prieiti prie išvados, kad teisę reikalauti iš valstybės žalos atlyginimo turi tik buvęs įtariamasis ar kaltinamasis, tik jei yra priimtas ir įsiteisėjęs prokuroro nutarimas nutraukti ikiteisminį tyrimą dėl to, kad nenustatyta nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių, t. y. BPK 3 straipsnio 1 dalies 1 punkto pagrindu, arba jeigu yra teismo išteisinamasis nuosprendis, ir tik jei buvęs įtariamasis arba kaltinamasis buvo neteisėtai laikinai sulaikytas, suimtas arba nuteistas. Tačiau tokia išvada būtų klaidinga. BPK 44 straipsnio 4 dalies norma yra blanketinio pobūdžio, t. y. nukreipianti į kitus teisės aktus, kuriuose reglamentuojamas žalos, atsiradusios dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro, teisėjo ir teismo neteisėtų veiksmų, atlyginimas, tiksliau – į Žalos atlyginimo įstatymą ir CK. Žalos atlyginimo įstatymo 1 straipsnyje, apibrėžiančiame įstatymo paskirtį, taip pat išvardijami baudžiamojo proceso veiksmai, dėl kurių pažeidimo asmuo įgyja teisę reikalauti žalos atlyginimo, – jeigu asmuo patyrė žalą dėl neteisėto nuteisimo, neteisėto kardomojo kalnimo (suėmimo), neteisėto sulaikymo, neteisėto procesinių prievartos priemonių pritaikymo²⁷. Analogiškas baudžiamojo proceso veiksmų sąrašas yra pateikiamas ir CK 6.272 straipsnio 1 dalyje. Kaip matyti, CK ir Žalos atlyginimo įstatyme išplečiamas BPK 44 straipsnio 4 dalyje numatytų procesinių veiksmų sąrašas, – jis papildomas neteisėtu bet kokių procesinės prievartos priemonių taikymu²⁸. Kitaip tariant, teisės akto, kurio pagrindinė paskirtis yra reglamentuoti baudžiamojo proceso sprendimų ir veiksmų tinkamą priėmimą bei atlikimą, teisinio reguliavimo ribas išplečia su baudžiamuoju procesu tiesiogiai nesusiję teisės aktai. Baudžiamojo proceso įstatymo rengėjai, komentuodami BPK 46 straipsnio nuostatas, taip pat pripažįsta, kad „<...> komentuojamame straipsnyje numatyti žalos atlyginimo pagrindai nesutampa su žalos atlyginimo pagrindais, numatytais Žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo įstatyme bei Civilinio kodekso 6.272 straipsnyje <...>“²⁹, tačiau, jų nuomone, „<...> šis įstatyminių nuostatų nesutapimas neturėtų būti laikomas kolizija <...>“³⁰. BPK rengėjai, pripažindami baudžiamojo proceso įstatymo teisinio reguliavimo ribų išplėtimą, teigia, kad „<...> komentuojamas straipsnis (BPK 44 straipsnis, – *aut.*) neatima teisės kreiptis dėl žalos atlyginimo ir Žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo įstatyme bei Civiliniame kodekse numatytais atvejais <...>“³¹.

Nors, kaip minėta, įstatymo leidėjas įvykdė konstitucinę pareigą sukurti žalos, atsiradusios dėl baudžiamojo proceso pažeidimo, atlyginimo teisinį reguliavimą, tačiau kyla klausimas, ar jis gali laisva nuožiūra apriboti to reguliavimo veikimo apimtį, t. y. ar minėtosios Konstitucijos

26 *Ibid.*, 46 str. 1 d.

27 Lietuvos Respublikos žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo ir atstovavimo valstybei įstatymas, *supra* note 20, 1 str. 1 d.

28 ŠALČIUS, M. *supra* note 3, p. 254.

29 GODA, G., *et al.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I knyga. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003, p. 100.

30 *Ibid.*

31 *Ibid.*

nuostatos iš įstatymo leidėjo reikalauja tik sukurti tam tikrą teisinį reguliavimą, ar yra keliami ir papildomi tokio reglamentavimo apimtį reikalaujantys? S. Milčiuvienė, teigdama, kad „<...> Konstitucija įtvirtindama nuostatą, kad žala yra atlyginama įstatymų nustatyta tvarka, suteikia įstatymų leidėjui plačius įgalinimus nustatant žalos atlyginimo teisinį reguliavimą <...>“³², taip pat kelia klausimą, „<...> ar gali įstatymų leidėjas nustatyti tokius atvejus, kada neteisėtais veiksmais padaryta žala būtų neatlyginta, ar gali būti nustatyta skirtinga žalos atlyginimo tvarka atsižvelgiant į žalą padariusį subjektą <...>“³³.

Sistemine minėtųjų teisės aktų analizė leidžia teigti, kad asmuo gali įgyti teisę reikalauti iš valstybės žalos atlyginimo tik tada, jeigu jis buvo neteisėtai laikinai sulaikytas, suimtas, jo atžvilgiu buvo taikoma bet kokia kita procesinė prievartos priemonė arba jis buvo neteisėtai nuteistas. Kitaip tariant, įstatymų leidėjas įtvirtino baigtinį procesinių veiksmų, kurių atlikimo tvarką pažeidus asmuo įgyja teisę reikalauti žalos atlyginimo, sąrašą, t. y. analizuojamą žalos atlyginimą apribojo konkrečiais procesiniais veiksmais, kuriuos pažeidus įtariamasis ar kaltinamasis įgyja teisę reikalauti iš valstybės žalos atlyginimo. Tai leistų daryti išvadą, kad, pavyzdžiui, išteisintasis neturi teisės reikalauti žalos atlyginimo arba bent jau tikėtis, kad toks reikalavimas bus patenkintas, jeigu jo atžvilgiu baudžiamasis procesas truko pernelyg ilgai arba jam buvo apribotos galimybės pasinaudoti teise į gynybą, teise susipažinti su baudžiamosios bylos medžiaga, teise pareikšti nušalinimus ar pasinaudoti kitomis įstatymo jam garantuojamomis procesinėmis teisėmis. Tačiau, kaip matysime toliau, tokia išvada taip pat būtų klaidinga.

Vertindamas teisinį reguliavimą, kuriame numatomas baigtinis baudžiamojo proceso veiksmų, kuriuos pažeidus asmuo įgyja teisę iš valstybės reikalauti žalos atlyginimo, sąrašas, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad konstitucinis imperatyvas atlyginti materialinę ir moralinę žalą yra neatsiejamas nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo: įstatymais turi būti sudarytos visos reikiamos teisinės prielaidos už padarytą žalą atlyginti teisingai³⁴. Taigi Konstitucija išakmiai numato tokį įstatymų nustatytą teisinį reguliavimą, kad asmuo, kuriam neteisėtais veiksmais buvo padaryta žala, visais atvejais galėtų reikalauti teisingo tos žalos atlyginimo ir tą atlyginimą gauti³⁵. Nekvestionuotina, kad įstatymų leidėjas turi ganėtinai plačią diskreciją reguliuoti vienus ar kitus teisinius santykius. Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas 2015 m. balandžio 16 d. nutarime nurodė, kad „<...> įstatymų leidėjas, vykdydamas pareigą priimti įstatymą ar įstatymus, nustatančius žalos atlyginimą asmeniui dėl jam padarytos žalos, naudodamasis jam suteikta diskrecija gali pasirinkti ir įstatyme arba įstatymuose įtvirtinti

32 MILČIUVIENĖ, S. Konstituciniai žalos atlyginimo principai. Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka: mokslinių straipsnių rinkinys. 2015, t. 13, p. 101.

33 *Ibid.*

34 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 90-3529.

35 Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 3 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo (2004 m. kovo 5 d. redakcija) 11 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2010, Nr. 16-758; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.270 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2013, Nr. 126-6421.

įvairius padarytos žalos atlyginimo būdus³⁶; „<...> Įstatymuose nustatytas teisinis reguliavimas gali būti diferencijuotas pagal tai, ar neteisėtais veiksmais padaryta žala yra atlyginama neteisimine, ar teismine tvarka <...>“³⁷. Visgi įstatymų leidėjo diskrecija nustatyti žalos, atsiradusios dėl neteisėtų ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro, teisėjo ir teismo veiksmų, atlyginimo teisinį reguliavimą yra ribojama Konstitucijos.

Konstitucinis Teismas yra nurodęs, kad „<...> įstatymų leidėjo diskrecijos, kuria jis gali naudotis reguliuodamas santykius, susijusius su valstybės institucijų, pareigūnų neteisėtais veiksmais asmeniui padarytos materialinės ir (arba) moralinės žalos atlyginimu, negalima interpretuoti kaip apimančios jo laisvą nuožiūrą nustatyti kokį nors išsamų (baigtinį) sąrašą atvejų, kuriais tokia žala turi būti atlyginama, arba nustatyti, kad tam tikrais atvejais minėtais neteisėtais veiksmais padaryta žala gali būti neatlyginama. <...> Jeigu įstatymu, juo labiau kitu teisės aktu, būtų nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad valstybė visiškai arba iš dalies išvengtų pareigos teisingai atlyginti materialinę ir (arba) moralinę žalą, padarytą neteisėtais pačios valstybės institucijų, pareigūnų veiksmais, tai ne tik reikštų, kad yra nepaisoma konstitucinės žalos atlyginimo sampratos, ir būtų nesuderinama su Konstitucija, bet ir pakirstų pačios valstybės, kaip bendro visos visuomenės gėrio, *raison d'etre*“³⁸. Teisės doktrinoje analizuojant valstybės civilinę atsakomybę taip pat teigiama, kad „<...> Konstitucija nustatydamą padarytos žalos principą taip pat įpareigojo ir valstybes institucijas atlyginti padarytą žalą, tokiu būdu ribodama valstybės institucijų galias <...>“³⁹.

Taigi teisės doktrinos ir konstitucinės jurisprudencijos analizė leidžia daryti išvadą, jog išvardijimas BPK, CK ir Žalos atlyginimo įstatyme baudžiamojo proceso veiksmų ir sprendimų, kuriuos atlikus arba priėmus neteisėtai asmuo įgyja teisę iš valstybės reikalauti žalos atlyginimo, reiškia, kad įstatymų leidėjas, reglamentuodamas prievolę atlyginti tokio pobūdžio žalą, netaikė bendrosios taisyklės, kad kiekvienas teisei priešingas veiksmas, kuriuo kam nors padaryta žala, sukuria prievolę ją atlyginti.

36 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. balandžio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 795 (2008 m. vasario 13 d. redakcija) patvirtintų Eismo įvykio metu padarytos žalos nustatymo ir draudimo išmokos mokėjimo taisyklių 9, 11 punktų, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. gegužės 27 d. nutarimu Nr. 650 patvirtinto Darbuotojo ir valstybės tarnautojo vidutinio darbo užmokesčio apskaičiavimo tvarkos aprašo 6.1 punkto (2008 m. gruodžio 3 d. redakcija) nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymui, Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui“. TAR, 2015, Nr. 5851.

37 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. gegužės 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-751-575/2015.

38 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 90-3529.

39 MILČIUVIENĖ, S. *supra* note 29, p. 109.

2. BAUDŽIAMOJO PROCESO PAŽEIDIMU PADARYTOS ŽALOS ATLYGINIMO TEISINIO REGULIAVIMO VERTINIMAS TEISMŲ PRAKTIKOJE

Asmuo, patyręs žalą dėl neteisėtų ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo veiksmų, turi teisę jos atlyginimo reikalauti teismo arba ne teismo⁴⁰ tvarka. Abiem atvejais galima siekti turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo. Tiek teismo, tiek ir ne teismo tvarka žalos atlyginimo išraiškos forma bus tam tikra piniginė kompensacija. Nors neteisminė žalos, atsiradusios dėl neteisėtų ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo veiksmų, atlyginimo tvarka yra greitesnė ir paprastesnė, praktika rodo, kad asmenys dažniau renkasi teisminę žalos atlyginimo tvarką, t. y. sudėtingesnę ir ilgiau trunkantį žalos atlyginimo būdą⁴¹. Atsižvelgiant į šią praktiką, tačiau dėl ribotos straipsnio apimties nesileidžiant į platesnius tokios tendencijos priežasčių tyrinėjimus⁴², nagrinėjamos temos kontekste yra tikslinga analizuoti teismų, tiesiogiai nagrinėjančių civilines bylas, kuriose sprendžiamas valstybės civilinės atsakomybės už baudžiamojo proceso pažeidimų padarytą žalą klausimas, pateikiamus išaiškinimus dėl žalos atlyginimo teisinio reguliavimo.

Nekvestionuotina, kad teisėjai, vykdydami teisingumą, veikia nešališkai ir klauso tik įstatymų⁴³. Tačiau kyla klausimas, kaip elgtis teisėjui, nagrinėjančiam bylą, kurioje buvęs įtariamasis teigia žalą patyręs dėl pernelyg ilgos baudžiamojo proceso trukmės, kai įstatymai nenumato, kad minėtuju pagrindu asmuo turi teisę iš valstybės reikalauti žalos atlyginimo. Juolab teisėją saisto ir iš pačios Konstitucijos išplaukianti taisyklė, kad kiekvienas teisei priešingas veiksmas, padaręs kam nors žalą, sukuria prievolę ją atlyginti. Teismų praktikos analizė leidžia daryti išvadą, kad vienintelė išeitis iš minėtos padėties – priimti teisėtą ir pagrįstą sprendimą remiantis kasacinės instancijos teismo jurisprudencijoje pateikiamais išaiškinimais dėl žalos, atsiradusios dėl neteisėtų ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokurorų ar teismo veiksmų, atlyginimo teisinio reguliavimo.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, vertindamas teisinį reguliavimą, įtvirtinantį baudžiamojo proceso veiksmų ir sprendimų, kuriuos pažeidus asmuo įgyja teisę į žalos atlyginimą, sąrašą, atkartodamas aukščiau minėtą Konstitucinio Teismo jurisprudenciją laikosi kategoriško

40 Asmuo turi teisę kreiptis į Lietuvos Respublikos teisingumo ministeriją dėl žalos, atsiradusios dėl neteisėto nuteisimo, neteisėto kardomojo kalinimo (suėmimo), neteisėto sulaikymo, neteisėto procesinių prievartos priemonių pritaikymo, neteisėto administracinės nuobaudos – arešto paskyrimo, atlyginimo ne teismo tvarka ne vėliau kaip per trejus metus nuo to laiko, kai jis sužinojo arba turėjo sužinoti, kad įstatymų nustatyta tvarka nustatyta, jog nuteisimas, kardomasis kalinimas (suėmimas), sulaikymas, procesinių prievartos priemonių pritaikymas ar administracinės nuobaudos – arešto paskyrimas yra neteisėti. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija ne vėliau kaip per tris mėnesius nuo asmens prašymo atlyginti žalą ne teismo tvarka ir visų žalos dydžiui apskaičiuoti reikalingų dokumentų gavimo turi asmeniui pateikti motyvuotą rašytinį siūlymą dėl žalos atlyginimo ne teismo tvarka ir nustatyti protingą, bet ne ilgesnį negu vieno mėnesio terminą, per kurį asmuo gali atvykti į Teisingumo ministeriją pasirašyti taikos sutartį, arba motyvuotą rašytinį atsakymą atlyginti žalą ne teismo tvarka.

41 ŠALČIUS, M. Procesinių prievartos priemonių taikymo pažeidimas ir pareiga atlyginti žalą. Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka: mokslinių straipsnių rinkinys. 2013, t. 10, p. 238–251.

42 Plačiau apie priežastis, lemiančias dažnesnį žalos, atsiradusios dėl neteisėtų ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo veiksmų, atlyginimo tvarkos taikymą žr.: ŠALČIUS, M., *ibid.*

43 Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 17-649, 3 str. 2 d.

požiūrio, kad BPK, CK ir Žalos atlyginimo įstatyme konkrečių baudžiamojo proceso veiksmų, kurie gali būti pripažinti neteisėtais, išvardijimas reiškia, kad įstatymų leidėjas, reglamentuodamas prievolę atlyginti tokio pobūdžio žalą, netaikė bendrosios taisyklės, kad kiekvienas teisei priešingas veiksmas, padaręs kam nors žalą, sukuria prievolę ją atlyginti⁴⁴. Pavyzdžiui, nepaisant Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje (toliau – Konvencija)⁴⁵, Konstitucijoje ir kituose teisės aktuose įtvirtinto įsakmaus reikalavimo klausimus, susijusius su asmeniui pareikštu kaltinimu, išnagrinėti per kiek įmanoma trumpiausią laiką, pernelyg ilga baudžiamojo proceso trukmė yra vienas iš dažniausiai konstatuojamų pažeidimų, kurių neapima BPK, CK ir Žalos įstatyme įtvirtintas procesinių veiksmų ir sprendimų, kurie gali būti pripažinti neteisėtais, sąrašas.

Antai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2010 m. vasario 12 d. nutartyje paneigdamas galimybę atlyginti žalą tik dėl analizuojamuose teisės aktuose išvardytų baudžiamojo proceso veiksmų, neteisėtais ir suteikiančiais teisę į žalos atlyginimą laikė pareigūnų ir teismo veiksmus, dėl kurių baudžiamasis procesas truko pernelyg ilgai⁴⁶. Kasacinės instancijos teismas pabrėžė, kad „<...> reikalavimas baudžiamąjį procesą atlikti per įmanomai trumpesnę laiką reiškia laiką nuo oficialaus kompetentingos institucijos pranešimo asmeniui apie įtarimą, kad jis padarė nusikalstamą veiką, iki galutinio sprendimo procese priėmimo <...>“⁴⁷. A. Nevera, analizuodamas baudžiamojo proceso trukmės problemas, teigia, kad „<...> baudžiamojo proceso priimtinumui kriterijai yra: bylos sudėtingumas ir pareiškėjo bei valdžios institucijų elgesys organizuojant bylos procesą. Žinoma, vertinimas turi būti atliekamas atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes ir į sprendžiamų klausimų reikšmę pareiškėjui <...>“⁴⁸. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat teigia, kad „<...> Proceso delsimu, kaip baudžiamojo proceso pažeidimu, laikytinas proceso laikotarpis, kuriuo neatliekami jokie procesiniai veiksmai arba veiksmų atlikimo trukmė yra per ilga, pvz., kai per ilgai atliekamos ekspertizės. <...> Akivaizdu, kad nagrinėjamoje byloje (vertinant tai, kad tyrimas vyko tik dėl vieno epizodo nusikaltimo, kurio padarymo mechanizmas nebuvo sudėtingas, vienintelis atsakomybėn trauktinas asmuo ir iš esmės visi įrodymai buvo žinomi jau pačioje tyrimo pradžioje ir tyrimo veiksmai galėjo būti nekliudomai vykdomi) procesas truko pernelyg ilgai – beveik trejus metus, iš kurių pusantrų metų byloje buvo padaryta pertrauka paskyrus teismo medicininę ekspertizę. Šiuo aspektu pažymėtina, kad tokios ilgos ekspertizės atlikimo trukmės, manytina, nelėmė sprendžiamų klausimų sudėtingumas. Atsakomybė už delsimus rengiant ekspertų išvadas iš esmės priklauso valstybei, taigi ji atsako už atitinkamų laikotarpių trukmę. Kita vertus, ir

44 Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. gruodžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-634/2013. Teismų praktika, 2013, 41; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-428/2009; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-7/2007. Teismų praktika, 2007, 27.

45 Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987.

46 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-75/2010.

47 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-75/2010.

48 NEVERA, A.; JURGELAITIENĖ, G. Per ilgą baudžiamojo proceso trukmę ir teisinės gynybos priemonės. Verslo ir teisės aktualijos, 2009, Nr. 4, p. 164.

kompetentinga institucija, kurios žinioje yra baudžiamoji byla bei kuri yra paskyrusi ekspertizę, turi pareigą imtis būtinų priemonių jos atlikimo operatyvumui užtikrinti (pvz., atkreipti ekspertizę atliekančios institucijos dėmesį į ilgą jos trukmę). Ieškovo baudžiamojoje byloje tokių priemonių nesiimta. Valstybės pareigos organizuoti tinkamą procesą aspektu neigiamai vertintina ir tai, kad iš esmės nesudėtingiems medicinos klausimams išspręsti byloje prireikė net trijų tyrimų, kuriems reikia specialiųjų žinių <...>⁴⁹. Taigi akivaizdu, kad teismas teisėtu pagrindu asmens patirtai žalai atlyginti laikė visiškai kitus, nei numatyti analizuojamo teisinio reguliavimo sąraše, procesinius veiksmus (neveikimą).

Valstybė privalo ne tik užtikrinti žmogaus teisių ir laisvių apsaugą nuo kitų asmenų neteisėto kėsینimosi, bet ir jokia būdu neleisti, kad į jas neteisėtai kėsinti ar pažeistų pačios valstybės institucijos ar pareigūnai. Nepaisant šiuo metu teisės aktuose egzistuojančio baigtinio baudžiamojo proceso veiksmų, kuriuos pažeidus asmuo įgyja teisę iš valstybės reikalauti žalos atlyginimo, sąrašo, teismų praktikoje teigiama, kad „<...> Lietuvos Respublikos teisinę sistemą sudaro ne tik nacionaliniai teisės aktai, bet ir tarptautinės sutartys, kuriose Lietuvos Respublika įsipareigojo užtikrinti tam tikrų teisių ir interesų apsaugą, o juos pažeidžiančius veiksmus vertinti kaip pažeidimą. Tais atvejais, kai asmuo nurodo galimus neteisėtus pareigūnų veiksmus, kurie nenumatyti specialiose pareigūnų atsakomybę reglamentuojančiose teisės normose, teismai vertina pateiktus faktus apie galimus pažeidimus bendrųjų teisės principų, Konstitucijos ir tarptautinių susitarimų kontekste <...>⁵⁰.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, siekdamas užtikrinti įgyvendinimą konstitucinės nuostatos, kad kiekvienas priešingas teisei veiksmas suponuoja tokiu veiksmu padarytos žalos atlyginimą, ir ieškodamas esamo teisinio reguliavimo išeičių, teigia, kad „<...> teisinis reglamentavimas, kai tam tikrų institucijų ar pareigūnų veiksmai neįvardijami kaip galimas pagrindas atsakomybei atsirasti, negali paneigti asmens teisės reikalauti žalos atlyginimo, jeigu tokia žala atitinkamais veiksmais buvo padaryta. Asmeniui nurodžius faktinį reikalavimo pagrindą, teismas, nagrinėdamas bylą, teisinį santykį kvalifikuoja *ex officio*. Tais atvejais, kai nacionalinė teisė nereglamentuoja valstybės atsakomybės už tam tikrus pažeidimus, teismas valstybės atsakomybę nustato vadovaudamasis tarptautinėmis sutartimis kaip nacionalinės teisės sistemos dalimi <...>⁵¹.

Vėlgi, grįžtant prie per ilgai užsitęsusių baudžiamųjų procesu padarytos žalos atlyginimo, kuris, kaip minėta, nacionaliniuose teisės aktuose nėra numatytas kaip pagrindas žalai atlyginti, pabrėžtina, kad tokio pobūdžio bylas nagrinėjantys teismai tiesiogiai remiasi Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, jog klausimai, susiję su asmeniui pareikštu kaltinimu, privalo būti išnagrinėti per kiek įmanoma trumpiausią laiką⁵². Dėl Konvencijos nuostatų taikymo sprendžiant analizuojamos žalos atlyginimo klausimą Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisakė dar 2003 m.: „<...> procesinio veiksmo teisėtumas pagal nacionalinę teisę savaime nereiškia jo teisėtumo pagal Konvencijos nuostatas. Esant tokiam civilinės atsakomybės

49 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-75/2010.

50 Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-2119-601/2015.

51 Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-200/2010; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-428/2009 ir kt.

52 Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987, 6 str. 1 d.

reglamentavimui, kasatoriaus argumentas, kad valstybės atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl neteisėtų pareigūnų veiksmų, apsiriboja CK 6.272 straipsnio 1 dalies nuostatomis, nepagrįstas, nes neatitinka Konstitucijos nuostatų dėl Lietuvos Respublikos teisinės sistemos sandaros. Pagal jas teisinius santykius reglamentuoja ne tik nacionaliniai įstatymai, bet ir tarptautinės sutartys. Kadangi CK 6.272 straipsnyje reglamentuojama civilinė atsakomybė už ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmais padarytą žalą, t. y. už teisių pažeidimus, panašius į nurodytus Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje, tai, sprendžiant klausimą dėl šiais pažeidimais padarytos žalos atlyginimo, taikytina įstatymo analogija <...>.⁵³ Galimybę analizuojamo pobūdžio bylose taikyti teisės analogiją patvirtino ir Konstitucinis Teismas, nurodydamas, jog „<...> vien tai, kad atitinkamas teisėkūros subjektas tam tikrų santykių laiku nesureguliuoja teisiškai arba juos teisiškai sureguliuoja nepakankamai, nereiškia, kad teismai negali ir neturi vykdyti teisingumo. Tokiais atvejais nepaneigiama galimybė teismams tam tikru mastu teisės spragas užpildyti ir taikyti teisę (be kita ko, naudojantis teisės analogija, taikant bendruosius teisės principus, taip pat aukštesnės galios teisės aktus, pirmiausia Konstituciją) <...>“.⁵⁴ Taigi teismai, remdamiesi teisės analogija ir bendraisiais teisės principais, pripažįsta, kad baudžiamajame procese žalą patyrusio asmens neriboja vien BPK, CK bei Žalos atlyginimo įstatyme įtvirtintas baigtinis procesinių veiksmų ir sprendimų, kurie gali būti pripažinti neteisėtais, sąrašas. Valstybės civilinė atsakomybė gali kilti dėl bet kokio baudžiamojo proceso veiksmo ar sprendimo, kuris asmeniui padarė žalą. Teismų praktikos analizė⁵⁵ rodo, kad buvę baudžiamojo proceso dalyviai žalos jiems atsiradimą grindžia ne tik įstatymuose numatytais pagrindais (neteisėtai taikytomis procesinėmis prievartos priemonėmis bei neteisėtu nuteisimu), bet ir per ilga baudžiamojo proceso trukmę, neteisėtu ikiteisminio tyrimo pradėjimu, nelaiku nutrauktu ikiteisminiu tyrimu, duomenų pranešimui apie įtarimą ar kaltinamajam aktui surašyti nepakankamumu bei kitais baudžiamojo proceso metu atliktais veiksmais ir priimtais sprendimais.

Ilgą laiką asmenys, kurie manydavo, kad jų teisės buvo pažeistos procesiniu veiksmu (neveikimu), kuris nepatenka į minėtąjį sąrašą, tiesiogiai kreipdavosi į Europos Žmogaus Teisių Teismą (toliau – EŽTT), nes Konvencijos nuostatos asmens teises, susijusias su baudžiamojo proceso metu patirtos žalos atlyginimu, saugo platesne apimtimi nei nacionalinės normos⁵⁶. Tačiau gausėjant teismų praktikai dėl baudžiamojo proceso pažeidimų padarytos žalos atlyginimo sutiktina su G. Godos nuomone, kad nepasinaudojus nacionaline teismine gynyba EŽTT tokių kreipimųsi nepriims nagrinėti⁵⁷.

53 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. spalio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-895/2003.

54 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 29 d. nutarimas „Dėl genocido žalą patyrusių asmenų teisės reikalauti ją atlyginti“. Valstybės žinios, 2010, Nr. 141-7217.

55 Remiamasi Lietuvos teismų informacinės sistemos LITEKO duomenimis [interaktyvus, žiūrėta 2015-11-27], <<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/detalipaieska.aspx?detali=2>>.

56 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. liepos 17 d. sprendimas byloje *Gečas v. Lithuania*, pareiškimo Nr. 418/04; 2007 m. liepos 24 d. sprendimas byloje *Baškiene v. Lithuania*, pareiškimo Nr. 11529/04. Šiuose sprendimuose Vyriausybė teigė, kad pareiškėjai nepanaudojo visų vidaus teisinės gynybos priemonių, t. y. remdamiesi CK 6.272 straipsniu nesikreipė į teismus, reikalaudami žalos atlyginimo. Tačiau Europos Žmogaus Teisių Teismas pabrėžė, kad šių asmenų bylų nagrinėjimo metu Lietuvoje nebuvo veiksmingos teisinės gynybos priemonės: Lietuvoje nėra specialių teisės nuostatų, reglamentuojančių atlyginimą už pernelyg ilgą bylos nagrinėjimą; CK 6.272 straipsnis yra tik bendro pobūdžio; nėra susiformavusi teismų praktika šios kategorijos bylose ir pan.

57 GODA, G. Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese: monografija. Vilnius, 2014, p. 237.

Apibendrinami galime teigti, kad nors įstatymų leidėjas, įtvirtindamas žalos, atsiradusios dėl neteisėtų ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo veiksmų, atlyginimo teisinį reguliavimą, ir įvykdė iš Konstitucijos išplaukiančią pareigą išleisti įstatymą ar įstatymus, nustatančius žalos atlyginimą asmeniui už jam padarytą materialinę ir moralinę žalą, tačiau žalos atlyginimą apribodamas konkrečiais procesiniais veiksmais, kurie gali būti pripažinti neteisėtais, minėtąją pareigą įvykdė netinkamai, nesilaikydamas bendrosios taisyklės, kad kiekvienas teisei priešingas veiksmas, padaręs kam nors žalą, sukuria prievolę ją atlyginti. Nors teisinis reguliavimas turėtų būti aiškus, nuoseklus ir neprieštaraujantis tarptautinėms sutartims, kuriomis Lietuvos Respublika įsipareigojo užtikrinti tam tikrų teisių ir interesų apsaugą, o juos pažeidžiančius veiksmus vertinti kaip pažeidimą, šiandieną teismai, nagrinėjantys baudžiamojo proceso pažeidimu padarytos žalos atlyginimo bylas, remdamiesi vien esamu teisiniu reguliavimu neturi galimybės įvykdyti teisingumą priimdami objektyvų bei pagrįstą sprendimą.

IŠVADOS

1. Neteisėtais ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo veiksmais padarytos žalos atlyginimas baudžiamojo proceso įstatyme reglamentuotas fragmentiškai ir labai siaurai. Tokios žalos atlyginimo teisinius santykius, kurie atsiranda būtent dėl baudžiamojo proceso pažeidimo, reguliuoja su procesinių veiksmų ir sprendimų atlikimu bei priėmimu tiesiogiai nesusiję teisės aktai, t. y. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas ir Lietuvos Respublikos žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo ir atstovavimo valstybei įstatymas. Taigi nors įstatymų leidėjas, įtvirtindamas tokį žalos atlyginimo teisinį reguliavimą, iš dalies įvykdė iš Konstitucijos išplaukiančią pareigą išleisti įstatymą ar įstatymus, nustatančius žalos atlyginimą asmeniui už jam padarytą materialinę ir moralinę žalą, tačiau, kaip parodė teismų praktikos analizė, tai padarė ne visai tinkamai.
2. Remdamasis vien minėtais teisės aktais, asmuo turi teisę iš valstybės reikalauti žalos atlyginimo tik tada, jeigu jis buvo neteisėtai laikinai sulaikytas, suimtas, jo atžvilgiu buvo taikoma bet kokia kita procesinė prievartos priemonė ar jis buvo neteisėtai nuteistas. Esamas teisinis reguliavimas, numatantis baigtinį baudžiamojo proceso veiksmų, kurie gali būti pripažinti neteisėtais, sąrašą, prieštarauja ne tik iš Konstitucijos kylančiai bendrajai taisyklei, kad kiekvienas teisei priešingas veiksmas, padaręs kam nors žalą, sukuria prievolę ją atlyginti, bet ir žmogaus teisių apsaugą reglamentuojančių tarptautinių teisės aktų nuostatoms. Teismai, siekdami priimti teisėtą ir pagrįstą sprendimą byloje, kuriose reikalaujama žalos, atsiradusios dėl baudžiamojo proceso pažeidimo, atlyginimo, yra priversti peržengti analizuoto reglamentavimo ribas ir priimdami sprendimus remtis bendraisiais teisės principais taikydami teisės analogiją.
3. Siekiant suderinamumo bei prieštaravimų tarptautinėms sutartims ir bendriesiems teisės principams panaikinimo, siūlytina keisti analizuotą teisinį reguliavimą atsisakant baudžiamojo proceso veiksmų, kuriuos pažeidus asmuo įgyja teisę iš valstybės reikalauti žalos atlyginimo, sąrašo.

LITERATŪROS SARAŠAS

I. Teisės aktai ir teismų jurisprudencija

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987.
2. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. liepos 17 d. sprendimas byloje *Gečas v. Lithuania*, pareiškimo Nr. 418/04.
3. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. liepos 24 d. sprendimas byloje *Baškiene v. Lithuania*, pareiškimo Nr. 11529/04.
4. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-2119-601/2015.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. spalio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-895/2003.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-7/2007. Teismų praktika, 2007, 27.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-428/2009.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-75/2010.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-200/2010.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. gruodžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-634/2013.
11. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341.
12. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.
13. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. rugpjūčio 23 d. nutarimo Nr. 1004 „Dėl minimalaus darbo užmokesčio didinimo“ 3.1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 499 straipsnio 1 daliai ir Lietuvos Respublikos darbo apmokėjimo įstatymo 2 straipsniui“. Valstybės žinios, 1997, Nr. 7-130.
15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“. Valstybės žinios, 2004, Nr. 181-6708.
16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtai kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 90-3529.

17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymo 51 straipsnio (2000 m. spalio 10 d. redakcija) 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2009, Nr. 36-1390.
18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 3 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo (2004 m. kovo 5 d. redakcija) 11 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2010, Nr. 16-758.
19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 29 d. nutarimas „Dėl genocido žalą patyrusių asmenų teisės reikalauti ją atlyginti“. Valstybės žinios, 2010, Nr. 141-7217.
20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo (1999 m. gegužės 18 d. redakcija) 67 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2011, Nr. 3-93.
21. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.270 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2013, Nr. 126-6421.
22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. balandžio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 795 (2008 m. vasario 13 d. redakcija) patvirtintų Eismo įvykio metu padarytos žalos nustatymo ir draudimo išmokos mokėjimo taisyklių 9, 11 punktų, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. gegužės 27 d. nutarimu Nr. 650 patvirtinto Darbuotojo ir valstybės tarnautojo vidutinio darbo užmokesčio apskaičiavimo tvarkos aprašo 6.1 punkto (2008 m. gruodžio 3 d. redakcija) nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymui, Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui“. TAR, 2015, 5851.
23. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 17-649.
24. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. rugsėjo 29 d. nutarimas Nr. 1054 „Dėl valstybės ir Vyriausybės atstovo teismuose nustatymo“. TAR, 2014, Nr. 2014-13674.
25. Lietuvos Respublikos žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo ir atstovavimo valstybei įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 127-4532.
26. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. gegužės 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-751-575/2015.

II. Specialioji literatūra

27. GAILIŪNIENĖ, U. Atsakomybė už viešojo administravimo subjektų asmenims padarytą žalą Lietuvoje. Daktaro disertacija. Vilnius, 2013.
28. GODA, G., *et al.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I knyga. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003.
29. GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUČONIS, P. Baudžiamojo proceso teisė. Vilnius, 2011.
30. GODA, G. Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese: monografija. Vilnius, 2014.

31. JUOZAPAVIČIUS, A. Duomenų (įrodymų), gautų pažeidžiant teisę, neleistinumas Lietuvos baudžiamajame procese. Daktaro disertacija. Vilnius, 2012.
32. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros 2015 m. vasario 2 d. Išteisinamųjų nuosprendžių, 2014 metais priimtų nagrinėjant bylas dėl korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų (BK 225, 226, 228 straipsniai), pagrindų ir priežasčių apibendrinimas Nr. 17.9-439.
33. Lietuvos teismų informacinė sistema LITEKO [interaktyvus], <<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/detalipaieska.aspx?detali=2>>.
34. MILČIUVIENĖ, S. Konstituciniai žalos atlyginimo principai. Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka: mokslinių straipsnių rinkinys, 2015, t. 13, p. 100–111.
35. NEVERA, A.; JURGELAITIENĖ, G. Per ilgą baudžiamojo proceso trukmę ir teisinės gynybos priemonės. Verslo ir teisės aktualijos, 2009, Nr. 4. p. 160–184.
36. RIMŠELIS, E. Baudžiamojo proceso teisės pažeidimas: samprata ir sudėtis. Jurisprudencija, 2006, Nr. 6(84), p. 78–84.
37. RIMŠELIS, E. Esminiai baudžiamojo proceso teisės pažeidimai: samprata, vertinimas ir procesiniai padariniai. Daktaro disertacija. Vilnius, 2006.
38. SELELIONYTĖ-DRUKTEINIENĖ, S. Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos. Daktaro disertacija. Vilnius, 2008.
39. ŠALČIUS, M. Procesinių prievartos priemonių taikymo pažeidimas ir pareiga atlyginti žalą. Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka: mokslinių straipsnių rinkinys, 2013, t. 10, p. 238–251.
40. ŠALČIUS, M. Baudžiamojo proceso pažeidimo teisinių padarinių kai kurie probleminiai aspektai. Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka: mokslinių straipsnių rinkinys, 2015, t. 13, p. 246–259.

SUMMARY

There are a lot of discussions about the practical problems of criminal procedure, imperfection of the rules of the Criminal Procedure Code (later in the text – Code) and so on. However, almost nobody talks about the consequences which resulted from the violation of the procedure, set in the Code. When the criminal procedure ends, pre-trial investigators, prosecutors and judges usually don't care about the consequences of the proceedings which were announced by the court as violating the Code. Usually officers associate such violations only with their own disciplinary responsibility. But the disciplinary responsibility of the officer who was performing such actions is not the only consequence of the proceedings done when violating the Code. Based on the systemic analysis of the procedural and other legal acts, authors distinguish four main groups of the consequences of the proceedings, done when violating the Code: 1) criminal or disciplinary responsibility of the officer; 2) data, collected in the pre-trial investigation and not admitted as evidence; 3) consequences, which eliminate unlawfully collected evidences, from the further criminal procedure; 4) duty of the state to compensate the damage to the person, who suffered from the actions, announced by the court as unlawful in the proceedings. In this article, authors note that investigators and other officers usually are not informed about the court's decisions, which are related with the concrete breaches of the Code. Such situation

doesn't allow to improve officers' qualification, and also allows to reiterate the same procedural infringements in the future.

The Constitution of the Republic of Lithuania obliges the legislator to establish legal regulation, which will guarantee compensation for the person who suffered harm in the proceedings, done when violating the Code. Performing that duty, the legislator established rules which are regulating the compensation of the mentioned harm. But the problem is that such rules are set in the three different legal acts. It can be noticed that not all of these acts are directly concerned with the criminal procedure. According to these legal acts, a person acquires the right to require the compensation only if she/he experienced the harm by the illegal temporary detention, arrest, other procedural coercive measures, or by the illegal conviction. But, according to these rules of law, the person has no right to require compensation if she/he suffered harm from the criminal procedure which lasted too long or other, not mentioned, proceedings which violated the Code. Analysis of the court's cases, done in this article, allows to state that such legal regulation is contrary to the international treaties and general principles of the law. For that reason authors suggest to consider a possibility to change such existing legal regulation by removing an exhaustive list of procedural infringements from the law and by providing to the person a right to require compensation in all cases if the damage to her/him was done when violating the Code.

Keywords: violation of criminal procedure, officer's unlawfull proceedings, court's unlawfull proceedings, damage in a criminal procedure, legal regulation of compensatory damages